

گزارشی از مراسم جایزه بین المللی ترجمه‌ی قطر

شکوه دوحه خاموشی تهران



عبدالدین قسیم
نویسنده و مترجم

معتبرترین و معروف‌ترین جایزه‌ی ترجمه در جهان عرب، جایزه‌ی بین المللی ترجمه‌ی قطر است. این جایزه از سال ۲۰۱۵ به همت انجمن روابط عربی و بین المللی "مندی العلاقات العربیة والدولية" در کشور قطر برگزار می‌شود. انجمن روابط عربی و بین المللی در سال ۲۰۱۱ در دوحه قطر و با هدف حمایت از توسعه و پیشرفت آگاهی‌های سیاسی و فرهنگی و تقویت راه‌های گفت‌وگو بین افکار و اندیشه‌های مختلف، به‌عنوان یکی از مؤسسات حکومتی، تشکیل شد. انجمن بر نشر و اشاعه‌ی آرا و افکار که دیدگاه‌های مختلف را تقویت می‌کند تأکید دارد و به دنبال دستیابی به بهترین راه‌حل‌ها برای معضلات و مشکلات محلی، منطقه‌ای و اشاعه‌ی فرهنگ صلح و تفاهم بین المللی است. فعالیت‌های انجمن عبارت است از: برگزاری همایش‌ها، انتشار کتاب، انجمن فرهنگی و برگزاری جایزه‌ی ترجمه از زبان عربی به دیگر زبان‌ها و از زبان‌های دیگر به زبان عربی. مهم‌ترین و مشهورترین فعالیت انجمن، جایزه‌ی ترجمه است. این جایزه به نام شیخ حمد امیر سابق قطر و پدر امیر فعلی نام‌گذاری شده و اسم کامل آن جایزه‌ی ترجمه و تفاهم بین المللی شیخ حمد "جائزة الشيخ حمد للترجمة والتفاهم الدولي" است. ارزش اجمالی جوایز در هر سال دو میلیون دلار آمریکایی است و در سه گروه به برندگان اعطا می‌شود. اولین و مهم‌ترین گروه جایزه، جایزه‌ی ترجمه است که به چهار گروه زیر تعلق می‌گیرد:

۱. جایزه‌ی ترجمه از عربی به انگلیسی
۲. جایزه‌ی ترجمه از انگلیسی به عربی
۳. جایزه‌ی ترجمه از عربی به یکی از زبان‌ها (اسمال از عربی به ترکی)
۴. جایزه‌ی ترجمه از یکی از زبان‌ها به زبان عربی (اسمال از ترکی به عربی).

دوم: جایزه‌ی انجاز یا دستاورد

این جایزه به مترجمانی اعطا می‌شود که از زبان برگزیده‌ی آن سال - مثلاً در سال ۲۰۲۰ زبان فارسی به عربی و بالعکس - میزان معتناهایی کتاب‌های ارزشمند ترجمه کرده‌اند، به قول معروف عمری را در این زمینه سپری کرده باشند.

سوم: جایزه‌ی تفاهم بین المللی

این جایزه به افراد یا نهادهایی مانند مؤسسات فرهنگی یا انتشارات و از این قبیل اعطا می‌شود که در نشر و اشاعه‌ی فرهنگ صلح و دوستی و تفاهم بین ملل مختلف گام‌های مؤثری برداشته باشند.

همه‌ساله یکی از زبان‌های زنده و پرمخاطب دنیا که میزان ترجمه‌های آن از زبان عربی و بالعکس درخور توجه است به‌عنوان زبان اصلی انتخاب می‌شود، در جوار آن زبان‌های دیگر که پرمخاطب نیستند یا ترجمه‌های کم‌تری از زبان عربی یا بالعکس دارند، به‌عنوان زبان‌های فرعی برگزیده می‌شوند. در اولین دوره زبان ترکی اصلی بود، پس از آن در سال‌های بعد به ترتیب زبان‌های اسپانیایی، فرانسوی، آلمانی، روسی، فارسی و چینی زبان‌های اصلی بوده‌اند. اسمال بعد از هشت سال مجدداً زبان ترکی زبان اصلی شد و در کنار آن زبان‌های قزاقی، رومانیایی، باهامایی، ویتنامی و سواحلی زبان‌های فرعی بودند. بر اساس مصوبات انجمن، زبان انگلیسی از قاعده‌ی فوق مستثنی است و همه‌ساله در همه‌ی دوره‌ها به همراه زبان اصلی مشمول جایزه است و به مترجمان از زبان انگلیسی به زبان عربی و بالعکس جایزه تعلق می‌گیرد. همان‌طور که ذکر شد، در سال ۲۰۲۰ زبان فارسی و زبان انگلیسی زبان‌های اصلی

بودند و زبان‌های کردی، پشتو، بنگالی، سوندی و زبان هوساکه زبان ۲۷ میلیون از مردم چاد، شمال نیجریه، غنا، کامرون و ساحل عاج است، زبان‌های فرعی آن دوره بودند. نگارنده برای تألیف فرهنگ‌های سگانه‌ی عربی-فارسی (یک جلدی، میانه و دوجلدی) برنده‌ی این جایزه شد و آقایان موسی بیجج، صادق خورشیا، نجفعلی میزرایلی، صادق دارابی، خانم نیهانی از ایران و آقایان مصطفی البکور از سوریه و یوسف بکار از اردن دیگر برندگان این جایزه در سال ۲۰۲۰ بودند. به دلیل شیوع بیماری همگرم کرونا همایش مذکور و مراسم اعطای جوایز که باید در ژانویه ۲۰۲۱ برگزار می‌شد، برگزار نشد و برندگان مقالات خود را از طریق فضای مجازی ارسال کردند. اسمال بعد از دو سال، همایش مزبور و اعطای جوایز به صورت حضوری برپا شد که از برندگان سال ۲۰۲۰ نیز بابت شرکت در این مراسم دعوت به عمل آوردند.

یکی از دلایل اعتبار جایزه‌ی شیخ حمد، سخت و دشوار بودن انتخاب برنده و معیارهای انجمن برای تعیین بهترین ترجمه است. در مرحله‌ی اول تقاضای شرکت‌کنندگان بررسی می‌شود و در صورتی که ترجمه‌های ارسالی با معیارها و ضوابط انجمن هم‌خوانی نداشته باشند، در همان مرحله حذف می‌شوند. و آن چنان که برگزارکنندگان به من گفتند، تقاضاها از لیست اولیه به یک لیست کوتاه تقلیل می‌یابد؛ به‌عنوان مثال اسمال لیست اولیه‌ی کتاب‌های ترجمه‌شده از انگلیسی به عربی ۲۷ کتاب بود که به هشت کتاب تقلیل یافت. پس از آن کتاب‌های مندرج در لیست اخیراً ذکر به سه داور مورد اطمینان در همان کشوری که زبان آن زبان برگزیده‌ی سال است داده می‌شود؛ مثلاً در سال ۲۰۲۰ کتاب‌ها برای داوران ایرانی ارسال شد. علاوه بر نظر داوران در صورتی که رأی داوران برگزارکنندگان را قانع نکند، این بار به سراغ یک و در بعضی موارد سه مشاور می‌روند و نظر آن‌ها را درباره‌ی کتاب جویا می‌شوند. گاهی نظر مشاوران برگزارکنندگان را متقاعد نمی‌کند و چه‌مسما اتفاق افتاده برای آن دسته یا گروه جایزه‌ی نفر اول را اعلام نکرده باشند، چون از نظر آن‌ها هیچ‌کدام از کتاب‌ها شایستگی اول شدن ندارند.

با توجه به اهمیت جایزه و جوایز ارزشمند آن سال به سال بر تعداد شرکت‌کنندگان در جایزه افزوده می‌شود. به دلیل همین استقبال است که روز شنبه ۲۸ ژانویه، وقتی در همایش شرکت داشتم، برگزارکنندگان به من اطلاع دادند که امشب هیأت امنای تصمیم گرفت زبان ترکی و زبان فارسی را از قاعده‌ی هشت سال مستثنی کند و به جای هر هشت سال، زبان ترکی هر سه سال و زبان فارسی هر چهار سال زبان اصلی مسابقات خواهند بود. علت آن را هم استقبال مترجمان ترک و مترجمان فارسی بیان کردند. علاوه بر این، مسئولان در جایزه اهمیت خاصی برای این دو زبان قائل و به دنبال تحکیم و تقویت پیوندهای دوستی و مودت میان جهان عرب با ایرانیان و ترک‌ها هستند.

همه‌ساله پس از پایان سال میلادی و آغاز سال جدید، همایش دوروزه‌ای از سوی انجمن روابط عربی و بین المللی در دوحه‌ی قطر برپا و در پایان روز دوم اسامی برندگان اعلام می‌شود. اسمال نیز در روزهای شنبه و یکشنبه ۲۸ و ۲۹ ژانویه ۲۰۲۲ م. مصادف با هشتم و نهم بهمن ماه ۱۴۰۱ ش. نهمین همایش بین المللی ترجمه و معضلات تبادل فرهنگی در دوحه برگزار شد. در این همایش دوروزه اساتید و صاحب‌نظران و مترجمان از کشورهای مختلف در خصوص ویژگی‌ها و معضلات ترجمه از زبان عربی به زبان‌های دیگر و هم‌چنین از زبان‌های دیگر به زبان عربی سخنرانی کردند. تعداد شرکت‌کنندگان در این همایش ۱۷۰ پژوهش‌گر و مترجم از ۳۳ کشور خارجی و عربی بود. تعداد سخنرانان نیز ۲۸ نفر و از ۱۴ کشور بود که در دو نوبت صبح و بعدازظهر روز شنبه و صبح روز یکشنبه نتیجه‌ی مطالعات و بررسی‌ها و تجربیات شخصی خود در امر ترجمه را به سمع حاضران رساندند. بعدازظهر روز یکشنبه به اعلام اسامی برندگان و اهدای جوایز اختصاص داشت. در این روز طی مراسم خاصی در حضور ولیدمعد قطر اسامی برندگان اعلام شد و پس از آن ولیدمعد قطر لوح تقدیر را به برندگان اهدا کرد.

از آن‌جا که اسمال زبان ترکی زبان اصلی جایزه بود، اولین جلسه‌ی سخنرانی به سخنرانان ترک و به ترجمه از عربی به ترکی و بالعکس اختصاص یافت. در این جلسه که خالد ایرن رئیس مرکز پژوهش‌های دانشگاه روملی استانبول اداره‌اش می‌کرد، پنج نفر از مترجمان و پژوهش‌گران ترک، سخنرانی‌های خود را ارائه کردند.

جلسه‌ی دوم به ترجمه‌ی آثار نویسندگان به‌قلم خود یا آن چنان که در عربی باب شده به ترجمه‌ی شخصی اختصاص داشت، اداره‌ی این جلسه بر عهده‌ی دکتر حسن

دایرةالمعارف درمان برای هر خانه

سرمد قباد: کتاب «درمان دردهای مزمن روزانه با راهکارهای طبیعی» با مقدمه‌ی بسیار دقیق و تأثیرگذار نویسنده درباره‌ی شرایط مختلف بیماری، سلامت و آشنایی با درمان طبیعی - که هدف مهم کتاب است - آغاز می‌شود. در همین بخش، مخاطب با طیف وسیعی از درمان‌های مکمل آشنا می‌شود. در فصل دوم کتاب که به تعبیر نویسنده، «قلب» کتاب است، بیماری‌ها و نشانه‌ها به ترتیب حروف الفبا آمده است (البته جای خالی فهرست الفبایی به فارسی برای مراجعه‌ی آسان تر مخاطب فارسی‌زبان مشهود است). در این بخش مخاطب از ماهیت و علت بیماری‌ها آگاه و با زمینه‌ی اختلال‌های ایجادشده در بدن آشنا می‌شود. در مقدمه‌ی دوم که به قلم مترجم کتاب - مهتاب خسروشاهی - نوشته شده، به مفهوم درد و آثار جسمانی و روانی آن پرداخته و در ادامه، مترجم درباره‌ی روند ترجمه‌ی کتاب نکته‌هایی را توضیح داده است. در یک دسته‌بندی کلی، علم و دانش روش‌های درمان بیماری‌ها به دو دسته‌ی «علم کلاسیک پزشکی» یا Classic Medical و دیگری «طب مکمل» یا Alternative Medicine تقسیم می‌شوند. طب مکمل - موضوع این کتاب - شامل تمام روش‌های مورد استفاده برای درمان بیماری‌ها، غیر از روش‌های رایج علم پزشکی است که در دانشکده‌های پزشکی تدریس می‌شوند. این روش‌ها عبارت‌اند از: طب سوزنی، هومیوپاتی، استئوپاتی، رایج‌درمانی، گیاه‌درمانی، مراقبه، یوگا، طبیعت‌درمانی، ماساژدرمانی و...

کتاب ۵۶۵ صفحه است. از ویژگی‌های کتاب می‌توان به جدول‌ها و تصویرهای بسیار گویای آن اشاره کرد اما جای تأسف است که به دلیل گرانی کاغذ و چاپ، امکان چاپ تصاویر به صورت رنگی میسر نشده است. واژگرنی بسیار درست و علمی مترجم کتاب - مهتاب خسروشاهی - جای تقدیر دارد. این کتاب همانند دایرةالمعارف پزشکی گسترده‌ای است که برای مخاطب عام تهیه شده و وجود آن در خانه هر فرد لازم است. اطلاعات ارائه‌شده درباره‌ی هر مشکل پزشکی، مخاطب را با آن مسئله آشنا می‌کند و سپس روش‌های آسان و سهل‌الوصول برای درمان اولیه‌ی بیماری در اختیار مخاطب قرار می‌گیرد. در ادامه‌ی راهکارهای درمان از طب مکمل و کلاسیک برای درمان بیماری موردنظر کمک گرفته شده است. در بخش‌های مختلف کتاب به این مسئله اشاره شده

که متخصصان حاذق به کمک‌گرفتن از طب مکمل برای درمان بسیاری از بیماری‌ها عقیده دارند. البته همان‌طور که در کتاب نیز باگو شده، نباید طب مکمل به‌طور کامل جانشین درمان شود. درواقع نباید این نکته را فراموش کرد که روش‌های درمانی طب مکمل یا روش‌های درمانی طب سنتی، مسیری برای کنارگذاشتن روش‌های درمانی پزشکی و مدرن نیستند.

فصل درمان‌ها به تک‌تک روش‌های درمانی طب طبیعی و مکمل اختصاص دارد و با بیان هریک از روش‌ها، مخاطب شناخت کلی‌ای از این درمان‌ها به‌دست می‌آورد. سپس در صورت نیاز و با ذکر شرایط، برای درمان عارضه به متخصص طب کلاسیک (پزشک) رجوع داده می‌شود. مترجم کتاب فارغ‌التحصیل رشته‌ی مهندسی علوم و صنایع غذایی از دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران است. از این مترجم پیش از این مجموعه داستانی‌ای با عنوان «نگذار دوباره هیچ لعنتی‌ای هوایی‌ات کند» در «نشر درجه» به چاپ رسیده است. کتاب حاضر را نیز - درمان دردهای روزانه مزمن روزانه با راهکارهای طبیعی - نشر درجه منتشر کرده است. مترجم سال‌هاست سابقه‌ی روزنامه‌نگاری با اغلب روزنامه‌ها و مجلات از جمله روزنامه‌ی همشهری، شرق، اعتماد، مجله‌ی فرهنگ و پژوهش، مجموعه مجلات رشد، مجله‌ی تجربه، مجله‌ی ادبی آرما و... را در کارنامه‌ی کاری خود دارد.

ناظم وزیر فرهنگ سابق عراق و استاد دانشگاه کوفه بود.

جلسه‌ی سوم که بعد از ناهار، در ساعت دو و نیم، شروع شد به ترجمه‌ی دیجیتالی اختصاص داشت. عنوان جلسه ترجمه و دیجیتالی شدن آن بود که دکتر غسان مراد استاد دانشگاه لبنان آن را اداره کرد.

جلسه‌ی چهارم به تنوع ترجمه‌ی گونه‌های گوناگون اختصاص داشت که آن را استاد زبان و ادبیات عرب در دانشگاه اتونومای مادرید، دکتر اگناتیوی تیران، اداره کرد.

پنجمین جلسه که یکشنبه صبح برگزار شد به معضلات و مشکلات ترجمه‌ی اصطلاحات فلسفی اختصاص داشت. خانم دکتر فاطمه پرچگانی استاد دانشگاه خوارزمی جلسه‌ی مزبور را اداره می‌کرد.

آخرین جلسه که صبح روز یکشنبه بعد از جلسه پنجم برگزار شد به ترجمه متون دینی و لزوم ترجمه‌ی مجدد آن‌ها اختصاص داشت. این جلسه را خانم حنا فیاض از قطر اداره کرد.

▲ ضرورت نظارت بر ترجمه‌ی آن‌ها

آن‌چه در این همایش بیش تر از همه‌ی موضوعات نظر هر شرکت‌کننده‌ی نکته‌سنجی را به خود معطوف می‌داشت، اهمیت و شأن معلفات سبع است. این شاهکار ادبی که مربوط به دوران قبل از اسلام است هم چنان مورد توجه و عنایت پژوهش‌گران و شعرا و مترجمان است. در اولین جلسه‌ی صبح شنبه دکتر محمد حقی صوچین در خصوص ترجمه‌ی معلفات سبع به زبان ترکی سخن گفت و معضلات ترجمه‌ی آن را در زبان ترکی بیان کرد. در آخرین جلسه‌ی همان روز دکتر اگناتیوی تیران استاد زبان و ادبیات عرب دانشگاه مادرید به همراه دکتر عبدالهادی السعدون استاد اسپانیایی عراقی تبار درباره‌ی ترجمه معلفات سبع به زبان اسپانیایی و استقبال کم‌نظیر اسپانیایی‌ها از آن سخن گفتند. بنا بر گفته‌ی دکتر دی تیران، ابتدا اگمان نمی‌کردند ترجمه‌ی معلفات مورد استقبال قرار گیرد. اما با وسواس و دقت فراوانی که او و دکتر عبدالهادی انجام داده و ترجمه را چندین بار بازخوانی و اصلاح کرده بودند، ما حاصل کار بسیار عالی و رضایت‌بخش بود. ناشر هم سنگ تمام گذاشت و جلد فاخر و گران قیمتی برای ترجمه‌ی معلفات انتخاب کرد. همان‌جا به یاد سخن شیخ المستشرقین تودور نولدکه افتادم که دکتر عباس زریاب خوبی در مقدمه‌ی کتاب «تاریخ ایرانیان و عرب‌ها در زمان ساسانیان» می‌نویسد: نولدکه از میان آثار مشرق‌زمین بیش از همه شیفته‌ی معلفات سبع بود. همین سخن را ادوارد براون در کتاب تاریخ ادبیات ایران به‌صورتی دیگر بیان و معلفات سبع را با دیگر آثار مشرق مقایسه کرده است.

با آرزوی موفقیت برای مترجمان ما ذکر این نکته الزامی است که موضوع کتاب نقش بسزایی در پذیرش آثار نزد برگزارکنندگان دارد، از این نظر مترجمان ما سعی کنند موضوعاتی را که باعث معرفی ادبیات و تاریخ و فرهنگ جهان عرب به ایرانیان می‌شود یا موضوعاتی که باعث معرفی ادبیات، تاریخ و فرهنگ ایران به جهان عرب می‌شود برای ترجمه انتخاب کنند. موضوعات تازه و بدیع که پیام‌آور مودت، محبت و دوستی هم باشند.

به امید روزی که ما هم بتوانیم چنین جایزه‌ای را برگزار کنیم و همه‌ی مترجمانی را که از زبان فارسی به زبان‌های دیگر یا بالعکس از زبان‌های دیگر به زبان فارسی ترجمه می‌کنند، از اقصی نقاط جهان در تهران یا هر شهر دیگری، گرد هم آوریم تا مسبب تقویت و تشویق ترجمه به زبان فارسی و بالعکس شویم. یکی از صحنه‌های باشکوهی که من در قطر دیدم این بود که افراد از ملیت‌های مختلف از ایتالیایی، انگلیسی، اسپانیایی، یونانی، فرانسوی، بلغاری، رومانیایی، ترک، پاکستانی، اندونزیایی، بنگلادشی و برخی کشورهای آفریقایی، با افرادی که از کشورهای عربی از مراکش و تونس گرفته تا مصر، سوریه، لبنان، عراق، عمان، کویت و... گرد هم آمده بودند با زبان واحد یعنی زبان عربی گفت‌وگو و تبادل نظر و تجربیات خود را در زمینه‌ی ترجمه بیان می‌کردند. کاش ما هم بتوانیم چنین صحنه‌های زیبایی که پیام‌آور مهر و محبت و دوستی است خلق کنیم.

